

Klanczay Tibor:

A magyar filológia helyzete külföldön

Az alábbi gondolatok, javaslatok a magyar filológia külföldi művelésének kérdését hangsúlyozzák, de ennél sokkal szélesebb tudományos területről van szó: általában a magyar témák kutatásáról, a magyar tárgyú kutatásokról külföldön. Azoknak a kutatási területeknek az összességéről, amelyeket nem szerencsés elnevezésekkel: hungarisztika, hungarológia stb. – szoktunk illetni. A magyarságnak mint etnikumnak, mint nemzetnek, mint történelmi utat bejárt társadalomnak, mint nyelvnek, a szokásos külföldi terminológia szerint, mint sajátos civilizációnak a kutatását, az ezzel való foglalkozást jelenti egyúttal az, amit röviden „magyar filológia” címen jeleztem. Az *Études Hongroises* vagy *Hungarian Studies* kutatási területéről van tehát szó.

Abba ne bonyolódjunk most bele, hogy az így körvonalazott kutatási terület, amelyet lehetne magyar szóval magyarságtudománynak is nevezni, tudományrendszerként hol foglal helyet. Mindenesetre interdiszciplináris stúdium, amelyben nyelvészet, irodalomtörténet, történetírás, néprajz stb. egyformán érdekelt, vagy érdekelt lehet. Mint ilyen kutatási ág tulajdonképpen egy sorba kerül a világszerte kifejlesztett hasonló jellegű diszciplínákkal, mint a germanisztikával, szlavisztikával, illetve ez utóbbin belül bohemisztikával, russisztikával; vagy a finnugrisztikával, melynek egyébként a magyar témájú kutatások is részei.

Tudománytörténetileg nézve e stúdiumok alapja, kiindulópontja általában a nyelvészet volt, az illető nyelv vagy nyelvcsalád vizsgálata. Az ilyen típusú tudományágak azután különböző adottságok, helyi feltételek, nemzeti sajátosságok következtében szélesedtek ki más szaktudományokra; az irodalomtörténetre, a folklórra, majd lassan a régészetre, a néprajzra, a történelemre, s egyebekre is.

A valamely nyelvre, etnikumra, nemzetre specializált tudományzakoknak, mint összefoglaló egységeknek érdekes módon nem az illető nemzet tudományos életén belül van elsősorban jelentőségük és fontosságuk, hanem azon kívül, vagyis az illető nemzet szempontjából külföldön. Hiszen, hogy magunkról beszéljük, mindaz, amit a magyar tárgyú kutatási területek egyúttal jelentenek, azaz a nemzeti tudományok összessége, a mi hazai szemszögünkből nézve túlságosan differenciált ahhoz, hogy egyetlen tudományterületként kezeljük. A magyar nyelvészet, magyar irodalomtörténet, magyar történelem, magyar néprajz stb. már csak méreteinél fogva sem kezelhető nálunk egységesen. Éppen ezért magyarságtudományt kutatni Magyarországon valamiféle megfoghatatlan népi, nemzeti lényeg keresésébe torkollana, mint ahogy nemegyszer a múltban torkollt is; valamiféle ködös és veszélyes nacionalista mítoszhoz vezetne. Ilyen magyarságtudományi koncepció nincs mai tudományos életünkben, mert nem is volna igazi tudományos alapja. Ismeretes az elmúlt fél évszázad ilyen kísérleteinek a kudarca; gondoljunk például a Szekfű szerkesztette *Mi a magyar?* című, egyébként igen tanulságos kötetre, mely igazi, komoly tudományos eredményekhez mégsem tudott elvezetni. A mi erőfeszítéseink a nemzeti tudományainkkal kapcsolatban (és nemcsak nálunk, hanem egy bizonyos fejlettségi fokon túl szinte minden nemzetnél) éppen ellentétes irányúak. Elsősorban arra törekszünk ugyanis, hogy nemzeti diszciplínáinkat nemzetközi, általános keretek között tudjuk felfogni és tárgyalni, hogy a magyart, legyen az nyelv, irodalom, folklór stb., nemzetközi összefüggéseiben, ne befelé fordulva, hanem a világgal összekötve, a

többi nép kultúrájának jelenségeivel összekapcsolva vizsgáljuk és tárgyaljuk. Egész tudományos életünk tendenciája ez, ezért kerülnek előtérbe az összehasonlító kutatások.

Külföldön azonban érthetően más a helyzet minden ilyen diszciplína esetében. Ha kívülről nézünk egy nemzeti kultúrát, annak elsősorban a megkülönböztető sajátosságai tűnnek elő. Ha valaki kívülről közeledik egy nemzet kultúrájához, akkor a többitől eltérő civilizációnak, kultúrának a profilját keresi benne még akkor is, ha ki-ki érdeklődése szerint vagy a nyelvészet, vagy az irodalomtörténet, vagy más tudomány iránt érdeklődik elsősorban. De már csak technikai okokból is nélkülözhetetlen egy külföldi számára, ha magyarral, de ugyanígy egy magyar számára, ha skandinavisztikával vagy polonisztikával akar foglalkozni, hogy általános képe, tájékozottsága legyen az illető nemzeti civilizáció egészéről. Hiszen lényegében felnőtt fejjel, már egyetemen kell megtanulnia azt, amit az illető nemzet fiai vagy eleve tudnak mint a nyelvet, vagy elemi fokon tanulnak meg már iskoláztatásuk során. A külföldi ezeket az alapokat nélkülözve, az illető nemzeti kultúrára vonatkozó alapismereteket is magasabb tudományos ismeretként, egyetemi tananyagként kénytelen elsajátítani. Külföldön tehát mi is (jobb szó híján) hungarológusokat kell, hogy neveljünk a magyar tárgyú kutatások számára, vagyis magyarra specializált szakembereket, nyelvészeti vagy irodalomtörténeti stb. irányultsággal.

Felmerül a kérdés, hogy egy ilyen külföldi hungarológus szakember (vagy akár, mondjuk egy hazai skandinavista) vajon csak amolyan kisegítő, szekundáns szerepet játszhat-e a tudományos életben? Hiszen az illető nép fiaival szemben összehasonlíthatatlan hátránya, hogy azok jobb feltételek között, jobb felkészültséggel vizsgálhatják az adott nyelvet, irodalmat, történelmet, hiszen az saját nyelvük, irodalmuk, történelmük. Azért kell erről beszélni, mert Magyarországon nagyon erősen kísért az a gondolat, hogy külföldön egy magyar szakember csupán arra való, hogy kultúránk propagandistája legyen (ez kétségkívül fontos is), vagyis magyar évfordulókon beszédeket tartson honfitársainak, ismertetéseket írjon könyveinkről, fordítson stb. Azt azonban kevésbé szokás elhinni, hogy mi is tanulhatunk tőlük. Nemigen hisszük, hogy külföldi hungarológus kollégáink valami újat, lényegeset is hozzá adhatnak nemzeti tudományainkhoz. Ugyanez fordítva is érvényes, minek következtében az elmúlt fél évszázadban szinte tendencia volt nálunk, hogy a különböző modern filológiai diszciplínákkal foglalkozó kutatók, tudósok, egyetemi professzorok azon túl, hogy tanították az illető nyelvet és irodalmat, kutatási területüként mégis a magyart, magyar irodalmat, történelmet választották, esetleg összehasonlító vizsgálatok formájában. Elismert tudósok – különösen a két világháború közötti időszakban – csak az számított, aki a nemzeti tudományok fejlesztésében vett részt. Elég kiváló francia professzorunkra, Eckhardt Sándorra gondolnunk, aki tudományos kutatásait nem a francia irodalom terén végezte elsősorban. Ritkán szólt hozzá a francia irodalomtörténet vitás kérdéseire, pedig lett volna rá tudása, hiszen egyetlen, tisztán francia irodalomtörténeti tárgyú munkáját, a Rémy Belleau-ról szóló monográfiát, melyet a tízes években írt, egy-két évvel ezelőtt változatlan utánnyomásban adták ki Genfben. Mégis, fő kutatási területe – ami persze számunkra nagyon örvendetes volt – a Balassi-filológia volt.

Ha mi úgy érezzük, hogy egy magyar tudós más nyelvterület tudományaiban nem viheti sokra, akkor nyilván így szemléljük a külföldön működő „magyar szakosokat” is. Nemigen várunk tőlük a magyar kérdésekben alapvetően új tudományos eredményeket. Ráadásul magyar vonatkozásban különösen erősen él ez az előítélet. Azt ugyanis mindenki kényszerül elismerni, hogy például az angol irodalomról németek és franciák is írhattak nagyon lényeges dolgokat, hiszen a tényeket mégiscsak tudomásul kellett venni. Azt se tagadhatja senki, hogy az olasz kultúra vizsgálata rengeteget veszített volna, ha egy német, Burckhardt nem formálta volna meg az olasz reneszánsz máig is ható, élő képét. De akik ezt el is ismerik, sokszor azt hangsúlyozzák, hogy a magyar az valami egészen más. Az angol, a német stb. kultúra rejtelseibe más nép fia is behatolhat, a magyart azonban csak mi érthetjük, csak mi férközhetünk közel hozzá, más legfeljebb félreérti, vagy egyáltalán nem tud benne eligazodni. Ezzel a tévhittel kell mindezekelőtt leszámolnunk, ha külföldön a magyar tárgyú kutatások fellendítését, fellendülését szeretnénk elérni. Ugyanis nem igaz, hogy a magyar kultúra komplikáltabb, nehezebben megérthető lenne egy külföldi számára, mint bármely más nemzeti kultúra. Nem igaz, hogy a magyar írókat nehezebb megérteni,

mint egy lengyelt, vagy egy spanyolt. Igenis elképzelhető, hogy a magyar szakot végzett külföldi szakember alapvető igazságokat, újdonságokat tárhat fel a magyar nyelv, irodalom, történelem dolgaiban, olyasmiket, amikre a hazai tudomány sohasem döbönt rá, és esetleg nem is döbbenne rá soha. Hogy erre eddig kevés példa van a külföldi magyar kutatásban, abból nem szabad negatív következtetéseket levonnunk, az nem valamiféle különlegessége a magyar irodalomnak, nyelvnek, kultúrának, az nem a magyar problémák túl bonyolult, túl rejtelmes, túl nehezen megközelíthető voltának a következménye, hanem ellenkezőleg, inkább annak a jele, hogy a nemzetközi tudomány szemében a magyar nyelvi, irodalmi, történelmi, néprajzi témák, vagyis együttvéve a hungarisztika nem tűnt elég érdekesnek, a vele való foglalkozásban nem látnak elég fantáziát. Egy külföldi kutató, legyen az holland vagy francia, többet vár, mondjuk a bolgárnak a kutatásától, mint a magyarétól. Nem szabad általánosítanunk, de a tapasztalat azt mutatja, hogy mindenütt többet foglalkoznak más európai kis nemzetekkel, mint a magyarral.

Az elmúlt évek mutatnak végre valami örvendetes erjedést, aminek az is egyik tanújele, hogy beszélünk erről, de még inkább, hogy a magyar szak, a magyar nyelv, irodalom, kultúra egyetemi oktatása világszerte kifejlődőben van, hiszen csak ez teremtheti meg a külföldi hungarisztika bázisát. Megvan végre a reménye annak, hogy ez a bizonyos hungarisztika (*Études Hongroises*, *Hungarian Studies*) mint nemzetközi diszciplína kialakuljon. Mert nemzetközi diszciplínáról van szó, a magyar nemzeti tudományok összességének nemzetközi műveléséről. Nem a nemzeti tudomány külföldi segédcapatát kell itt megteremtelnünk, hanem saját kultúránkat kell a nemzetközi vizsgálat tárgyává tennünk ugyanúgy, miként nemzetközi diszciplínának számít a germanisztika vagy az italianisztika vagy a turkológia stb. A magyar kultúra tudományos vizsgálatának a nemzetközi tudományos életbe való emancipálódását is csak az jelentheti majd, ha a hungarisztika is az említett tudományszakok sorába tartozó, elfogadott, tudomásul vett nemzetközi kutatási ággá, szakterületté fejlődik. Mindez megkövetel tőlünk bizonyos szemléletváltást.

Ugyanannak a tudománynak mások a normái nemzetközi viszonylatban, mint egy adott nemzeten belül. A magyar irodalomtörténetnek van például egy kialakult, történetileg állandóan fejlődő, néha elmentmondásosan, néha harmonikusan alakuló értékrendszere. A tudomány kialakította a nagy írók, nagy irodalmi alkotások bizonyos hierarchiáját, melyet terjeszt a pedagógia, az iskola. Egy ilyen értékrend létezése szükséges és elkerülhetetlen. Abban a pillanatban azonban, amikor a magyar irodalom, a magyar irodalomtörténet nemzetközi kutatás tárgyává válik, tudomásul kell vennünk, hogy a mi normarendszerünk esetleg nem fog érvényesülni. A hazai tradícióktól, kötöttségektől mentes, független külföldi kutató esetleg másutt, egészen másban véli majd megtalálni a magyar irodalom nagy értékeit, vagy legalábbis nem pontosan úgy, nem pontosan ott, ahol azt mi, illetve a magyar irodalomtörténész-nemzedékek megformálták és kidolgozták. Szűklátókörűség lenne ilyenkor megsértődni, megharagudni, vagy erőltetni a hazai értékrend elfogadását. A nemzeti tudományszakok nemzetközivé válása azt jelenti, hogy a legsajátosabb nemzeti kutatási területen megszűnik a nemzeti egyeduralom, hogy a magyar irodalomról ezután másképpen és mást is fognak mondani, mint amit a magyar szakemberek mondtak, mondanak és mondani fognak. Ez nem valami különlegesség, mert gondoljunk csak megint a nagy nemzetek irodalmára, az angolra, a franciára, amelyhez az egész világon szinte mindenki hozzászól, és nem feltétlenül az angol, illetve a francia irodalomtörténet kialakult elképzeléseinek a szellemében. És ez a kötetlenség még sohasem vált az illető irodalom történetének a kárára. Lehet, hogy téves elképzelésekkel jelentkeznek külföldi kutatók, de az is lehet, hogy egészen kiváló gondolatokkal, amelyek végül minket kell, hogy késztessejenek saját nemzeti normáink bizonyos felülvizsgálatára. Nem azért érdemes elősegítenünk magyarral foglalkozó külföldi szakemberek kiképzését, hogy azok csupán szajkózzák azt, amit az itthoni tudományosság kidolgozott, és amit az itthoni publikációk tartalmaznak, hanem sokkal, inkább azért, hogy új szempontokkal – olyanokkal, amelyek esetleg nekünk nem állnak rendelkezésünkre – nyúljanak hozzá a mi témáinkhoz. Az ő munkásságuk előnye elsősorban abból adódik, hogy más tradíciók birtokában, más léptékben gondolkodva, más összehasonlítási alapokkal rendelkezve közeledhetnek a magyar témákhoz. És éppen ebből adódik annak a lehetősége, hogy érdekes újdonságokkal, meglepő eredményekkel állhassanak elő.

De nehogy azt higgyük, hogy egy más eredmény, íróinknak esetleg egészen más értelmezése, értékelése annak lehet csak a következménye, hogy az illető nem marxista szemlélettel közeledik a témához. Egy francia, olasz vagy más, magyar irodalomra specializált marxista kutató, a marxista nézet egysége ellenére is tökéletesen más eredményekre juthat, mint a magyar marxista kutatás, mert más problémákra, más dolgokra érzékeny, mint a magyar kutató. Például a magyar irodalomtörténet-írásról tudjuk, hogy a múltban, nemzedékeken keresztül – ma már szerencsére kevésbé – mennyire idegenkedett a filozófiai összefüggések keresésétől. Más részről viszont, érthető adottságok folytán, hallatlanul érzékennyé vált a népköltésszettel való kapcsolatok felismerésére, a költészet és a folklór közös problémáinak vizsgálatára, és az utóbbi téren rendkívül kifinomodott módszerei formálódtak ki. Mármost elképzelhető, hogy bizonyos művekhez, versekhez közeledve, melyeket a magyar irodalomtörténet-írás elsősorban a népiesség szempontjából vizsgált, egy külföldi kutatónak nem az tűnik fel, amit bennük a magyar kutatás nagyra értékelt, hanem felfedez bennük olyan filozófiai vonatkozásokat, amelyekre a mieink mind ez ideig süketek voltak. Ez a másfajta megközelítés, másfajta problémaérzékenység, amely az illető ország irodalomtörténeti tradícióiból következik, elvezethet egészen más eredményekre az értékelésben detronizálva vagy felemelve műveket.

A különböző országokban nagy hagyománya van olyan irodalomtörténeti, irodalomvizsgálati módszereknek, melyeket ugyan mi is ismerünk, de amelyek sohasem váltak a magyar kutatás vérévé. Például a francia *explication de texte* rendkívül kifinomult módszerének nincs úgy birtokában a magyar kutató, mint a francia, aki iskoláskorától tanulta, s akinek így nagyobb szövegérzékenysége fejlődhetett ki. Olaszországban egész nemzedékek tanulták, szívták magukba mindazt, amit Croce a stilisztika, poétika terén tanított, akár bírálva, akár elfogadva, ami megint bizonyos kérdésekre való fokozottabb érzékenységet fejlesztett ki. E sajátos fogékonyságot az olasz marxista tudomány is örökölte, hazai kutató azonban csak kivételesen rendelkezik vele. Így tehát módszertanilag eleve adva van annak a lehetősége, feltétele, hogy a magyar nemzeti tudományok terén lényeges, új eredmények szülessenek külföldön. Ha a mienkétől eltérőek, attól nem kell félnünk, annak csak örvendünk kell.

A külföldi egyetemeken történő magyar oktatásnak ezt a folyamatot kell elősegítenie, ennek az alapját kell képeznie, hiszen a magyar nyelvet tudó és a magyar kultúra valamelyik szektorában jártas szakemberek elsősorban a magyar egyetemi oktatás keretében formálódhatnak ki külföldön. Nem szabad persze azt várnunk, hogy tömegével lépnek majd elő a mi kutatási diszciplínánkat komolyan gazdagítani képes szakemberek. Ha egy-egy egyetemen sikerül minden négy-öt évben felfedezni, kiképezni egyetlen magyarra specializált jó szakembert, ez már nagy eredmény, és ezzel már óriási fordulatot lehet elérni. Egy-egy komoly ember, aki életét és pályáját teszi rá valamely magyar témára, magyar szaktudomány művelésére, aki arra építi az egzisztenciáját, hogy valamely országban ő lesz a legjobb, vagy egyszerűen a magyar szakember, az többet ér, mint sok tucat mégoly jószándékú és lelkes érdeklődő, irodalmunknak barátja, olvasója, nyelvünk elsajátítója, amit persze szintén nem szabad lebecsülnünk. Magas szinten úgy képzelhető csak el a külföldi magyar tanulmányok, kutatások művelése, a hungarisztika fejlődése, ha az illető népek fiaiból, tehát „bennszülöttekből” világszerte kialakul a magyar szakemberek hálózata. Minden erőnkkel igyekeznünk kellene ezt a folyamatot, amelynek az alapja az egyetemi oktatás, elősegíteni.

Mellőzve most az oktatás kérdéseit, néhány olyan mozzanatot szeretnék megemlíteni, amely nélkül hiába sikerül kinevelni kitűnő magyar szakembereket szerte a világban, azok elkallódhatnak, vagy később háttérbe fordíthatnak egykor lelkesen vállalt szakterületüknek. Itt elsősorban bizonyos szervezeti keretokről kell gondoskodni. A legelső, hogy előbb-utóbb meg kell teremteni – szerencsére napirenden van már – a magyarral foglalkozó szakemberek nemzetközi szövetségét, társaságát. Van nemzetközi szlavisztikai, germanisztikai, italianisztikai, turkológiai stb. társaság; minden ilyen komplex szakterületnek van nemzetközi társasága, amelynek már a pusztán léte is biztosítéka a dolog komolyságának, és rangot ad neki. A maga szervezeti életével pedig – még ha nem is valami zárt szervezetről van szó – rengeteg ügyet előmozdít: bizonyos időközökben például kongresszusokat tart, ahol az egész világról összejöhetnek az illető terület művelői; vitafórumuk van; kiépülnek a személyes kapcsolatok. Külföldön magyarral

foglalkozó, külföldi illetőségű kollégáink nemegyszer panaszkodnak egy ilyen társaság hiánya miatt. A hiány a saját helyzetüket nehezíti odahaza. Ha valaki egy amerikai egyetemen magyart tanít, egyszerűen a rangja lesz kevesebb azzal, hogy az ő szakterületén nem rendeznek olyan nemzetközi kongresszust, ahová el lehet menni, amihez szubvenciót lehet kérni stb.

A másik igen fontos kérdés a szervezet létrehozásán túl, a tájékoztatás biztosítása. Jelenleg az egyik legkomolyabb nehézség, hogy a magyar vonatkozású kutatások terén a kölcsönös tájékozódás (hazai méreteken is!) igen sok kívánnivalót hagy maga után. A hazai tudomány sincs tájékoztatva afelől, hogy külföldön, a világ legkülönbözőbb részein milyen magyar tárgyú kutatások folynak, illetve erről szóló ismereteink esetlegesek, véletlenszerűek, sporadikusak, csak személyes kapcsolatokon alapulnak. Ugyanakkor a külföldön magyarral foglalkozó szakemberek csak igen nagy késéssel és esetleg nagy hiánysággal értesülnek a hazai publikációkról, hazai eredményekről. Sőt, sokszor egyáltalán nem értesülnek róluk. Születtek már tervek a tájékoztatás kiépítésére. Amennyiben létrejön egy nemzetközi magyar hungarisztikai társaság, akkor ennek rendszeresítenie kellene egy bulletint, amely egyrészt a hazai magyar tárgyú kutatásokról szolgáltatna állandóan híradást, bibliográfiát, másrészt tartalmazná mindenünnen a világból érkező hasonló adatokat és híreket. Egy ilyen periodika létezése esetén minden külföldi magyar szakember érdekének érezné, hogy hírt adjon arról, amit csinál. Egy ilyen tájékoztató kiadvány léte szinte elengedhetetlen ahhoz, hogy azok, akik külföldön rászánják magukat a magyarral való foglalkozás nem feltétlenül hálás feladatára, ne érezzék védtelennek magukat. Ugyanis eleve bizonytalanságot jelent, ha nem tudja a kutató, hogy nem üres szalmát csépel-e. Kiderülhet, hogy amivel foglalkozik, aminek a kutatására egy-két évet kíván rászáni, arról éppen ezer oldalas könyv van sajtó alatt idehaza.

A harmadik kérdés, amelyet érintenem kell, a publikációs lehetőség problémája. Ezen a téren igen sokat igyekszünk tenni, hazai tudományos folyóirataink mindig készséggel adnak helyet külföldi szakemberek közleményeinek, sőt – bár ritkábban – könyveik is megjelennek idehaza. Az Akadémiai Kiadó nem egy kiadványt adott már ki, és ad ki most is magyar irodalomtörténeti vagy nyelvészeti témákról külföldön élő, külföldi magyar vagy külföldi, nem magyar kutatóknak a tollából. Ez igen fontos, folytatni is kell, de ez távolról sem elég. Nem elég ugyanis az, hogy aki külföldön magyarral foglalkozik, az idehaza magyarul publikálhasson, az is fontos, hogy a saját hazájában, az illető ország nyelvén legyen tudományos publikálásra lehetősége. Hiszen gondoljunk arra, hogy ha egy kiváló magyar germanista, akinek a tanulmányait a vezető germanisztikai folyóiratok világszerte boldogan közlik, sohasem közölné német irodalomtörténeti tanulmányait, könyveit idehaza magyar nyelven, akkor lassan kikopna a magyar tudományos életből, nem tudná saját hazájában biztosítani magának azt a rangot és elismerést, amely megilleti. Ugyanez áll a külföldi, magyarral foglalkozó szakemberre. Az ő számára nemcsak az a fontos, hogy hozzájáruljon a magyar irodalomtörténeti kutatáshoz, a hungarisztika gazdagításához, hanem az is, hogy a magyar irodalomtörténet művelésével, a magyar témák vizsgálatával elősegítse saját országa tudományos életének kiszélesítését, az ottani látókör bővítését; hogy hozzáférhetővé tegyen olyan kérdéseket, tényeket, amelyek az illető ország tudományos élete szempontjából érdekesekek, tanulságosak, de eddig ismeretlenek maradtak, minthogy nem volt eddig szakember, aki az adott tárgyról, azon a nyelven érdemleges dolgokat publikált volna. Ezért igen fontos elősegítenünk, hogy legyenek külföldön olyan szakfolyóiratok (és amelyek megvannak, azok tovább és egészséges irányba fejlődjenek), ahol magyar tárgyú szaktanulmányok elhelyezhetők, és rendszeresen közölhetők. Legalábbis a világnyelvek mindegyikén legyen ilyen. Van már néhány, mint az *Études Finno-Ougriennes* Párizsban, a *Slavonic and East European Review* Londonban, vagy az *Ural-Altäische Jahrbücher* Nyugat-Németországban stb. Igen lényeges volna elősegíteni tudnunk – és elsősorban az illető országban dolgozó magyar professzoroknak vagy lektoroknak, tehát az egyetemi oktatóknak lenne ez a feladata –, hogy ezek a folyóiratok komoly tudományos rangra emelkedjenek. Van, amelyiknek ez megvan, például az *Ural-Altäische Jahrbücher*-nek, de van, amelyiknek nincs. Vagy ha becsülik – mint például a *Slavonic and East-European Review*-t, elsősorban a szláv vonatkozások miatt teszik, pedig lehetne benne emelni a magyar témáknak mind az arányát, mind pedig a színvonalát. Olasz nyelvterületen sajnos egyáltalán nincs ilyen folyóirat, pedig Olasz-

országban a magyar nyelvi és irodalmi oktatás különösen kiterjedt. Ismeretes, hogy az ötvenes években létezett a Pálinkás-féle új Corvina Firenzében. Tehát emigráns részről történt kísérlet egy magyar tárgyú szakfolyóirat létrehozására, ez azonban nem járt sikerrel. Minthogy angol, német, francia területen bizonyos publikációs lehetőségek vannak, különösen olasz vonatkozásban volna rendkívül fontos annak az elérése, hogy olasz nyelvű, a magyar területre, magyar témákra, magyar tudományokra specializált folyóirat létrejöjjön; természetesen komoly színvonalú folyóirat, a régi, két világháború közötti Corvinánál is színvonalasabb, pedig az is fontos szerepet tudott betölteni. Egy ilyen folyóirat, egy ilyen állandó fórum sokkal többet tud elérni, mint mégolyan sok látványos akció, amelynek a hatása efemer, pár hónap alatt elmúlik, szétporlad. Egy folyóirat, mint állandó összekötő kapocs viszont tartós hatást tud elérni.

A negyedik alapvető feltétele külföldön a magyar tárgyú kutatások fejlődésének, a megfelelő könyvtári bázis. Ez a nehéz kérdés nem is áll olyan rosszul világszerte. Ha bárhol bemegyünk a nagy könyvtárakba, meglepődve tapasztaljuk, hogy mennyi magyar szakmunkát találunk. Éppen a közelmúltban a torontói egyetemi könyvtár katalógusában néztem meg találmásra bizonyos címszavakat, részben tárgy szerint, részben szerző szerint, és az volt a benyomásom, hogy a magyar irodalomtörténettel Torontóban nagyobb nehézségek nélkül lehetne foglalkozni. Nehézségeket rendszerint az jelent, hogy a magyar, tehát a magyar irodalomra, nyelvészetre, történelemre vonatkozó kiadványok, folyóiratok csonkák, sokszor esetlegesek, igen lényeges dolgok hiányoznak. Éppen ezért nagyon fontos misszió lenne elérni külföldön, hogy a legalapvetőbb dolgok ne hiányozzanak a nagy könyvtárakból, hogy például száz, fontos monográfia mellől ne hiányozzék az az egy-két kézikönyv, amelyik kiindulópont kellene legyen. Vagy éppen a legfontosabb folyóiratokból ne hiányozzanak évfolyamok. A magyar tanszékeken, szemináriumokon a jó könyvtári bázis biztosíthatná, hogy kedvük és módjuk legyen az érdeklődőknek a magyar témákkal foglalkozni. Mint ez eléggé ismeretes – magam is tudok erre példát mondani párizsi tapasztalataimból –, hazai részről igen sok erőfeszítés történt ennek elősegítése érdekében, de kissé tervszerűtlenül. Sohasem készült el – pedig a Kulturális Kapcsolatok Intézete adhatna erre megbízatást valakinek – egy hungariztikai alapszakkönyvtár-lista, amelyben együtt van mindaz, aminek meg kellene lennie a kutatások megindításához – tehát elsősorban a kézikönyvek, bibliográfiák, az alapmonográfiák, az alapfolyóiratok stb. –, amely mint, egy ideális terv állana rendelkezésre, s amelynek anyagát mindenütt igyekeznének összegyűjteni.

Végezetül néhány gondolat arról, hogy a magyar témakörökben milyen irányban érdemes a leginkább ösztönözni a külföldi kutatást, hol lehet a legtöbb hasznot elérni. Elsősorban az irodalomtörténetre, a művelődéstörténetre gondolok; a nyelvészek a témákat sok mindennel kiegészíthetnék. Mindenekelőtt a magyar irodalom, történelem legnagyobb alkotásainak, illetve eseményeinek új nézőpontból való vizsgálatára, az illető ország hagyományaiból adódó, vagy várható új nézőpontokból való interpretálására, elemzésére kell gondolnunk.

Másrészt igen gyümölcsöző lehet mindenfajta összehasonlító vizsgálat, amit ugyan mi is folytatunk, de amelyben más, egészen újszerű eredményekre juthat az illető ország kutatója, aki elsősorban a saját kultúrájának az oldaláról nézi a kapcsolatokat, analógiákat, közös problémákat. Kitűnő példa erre Balázs János és Szauder József római tanítványa, Amedeo Di Francesco, aki Balassiról érdekes új dolgokat tudott mondani a magyar–olasz összefüggések vonatkozásában, érzékenyen felfigyelve olyan mozzanatokra, amelyek eddig nem tűntek fel a magyar kutatóknak. Az ilyen vizsgálatokhoz szükséges eredeti szövegek is sokszor könnyebben fellelhetők külföldön, mint idehaza.

A harmadik ilyen terület minden rendű és rangú magyar érdekű, magyar vonatkozású forrásanyagának a feltárása és hasznosítása. Ez különösen szerencsés vadászterület, hiszen kimeríthetetlen és hálás is, mert témát ad olyan embereknek, olyan doktorálóknak, akik esetleg nem különösen nagy tehetségek, de szorgalmas, precíz munkát végezhetnek. Valamely ismeretlen magyar forrás, magyar szöveg, magyar emlék feltárása, publikálása önmagában is igen fontos hozzájárulás, még ha az illető aztán nem is tud vele sokat kezdeni. Elsősorban történeti vonatkozásban van mindenütt beláthatatlan mennyiségű felhasználható és még feldolgozhatlan levéltári anyag, de van bőven irodalmi, művelődéstörténeti forrás

is. A közelmúltban volt egy magyar–olasz konferencia Budapesten, ahová a velencei Biblioteca Marciana igazgatója elküldött egy előadást, amelyben ismertette a Marciana magyar vonatkozású, magyar tárgyú vagy magyar provenienciájú kézirateit. Noha Velence közel van, és ott rengeteg magyar kutató is megfordult az elmúlt száz évben, és rengeteget publikáltak is már a Marciana magyar vonatkozású kézirateiból, mégis mindenki csodálkozására a felsorolt több száz kéziratnak legalább a feléről eddig soha senkinek sem volt tudomása. Ilyesmi bárhol előfordulhat; a legelrejtettebb helyeken is kerülnek elő váratlan meglepetések. Természetesen nem könnyű ezekre irányítani a figyelmet, és itt is kívánatos lenne egy olyan hely, olyan központ, ahová fordulni lehetne felvilágosításért, ahová a külföldön magyart oktatók kérdéseket intézhetnek: mit érdemes kutatni, illetve hogy valamely kérdésben milyen tanácsokat adjanak a doktorálónak, hiszen senki, egyetlen kutató sem ismerhet mindent. Sajnos, ilyen szerv e pillanatban nincs. De ha létrejön a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, ennek a titkársága tölthetne majd be ilyen koordináló szerepet, vagy legalábbis összekapcsolhat mindenkit azzal az intézettel, azzal a szakemberrel, aki felvilágosítást tud adni.

Az itt elmondottak tulajdonképpen gondolatforgácsok, hiszen egyelőre még tapogatódzunk a nemzetközi magyar filológiai diszciplínának a kiépítésében, a magyar stúdiumok nemzetközi elterjesztésében. Egyelőre még meglehetősen új jelenségről van szó, annak ellenére, hogy az eredmények máris biztatók, hiszen évről évre több magyar tárgyú publikációt látunk a Szovjetuniótól Amerikáig mindenfelé. Mégis, mint már hangsúlyoztam, tudatában kell lennünk a lemaradásnak. Elmaradtunk, nemcsak a nagy országokkal, népekkel szemben, hanem a kicsik mögött is (holland, svéd, dán vagy a különböző szláv országok). A polonisztikának például komoly nemzetközi hálózata van; Japántól Kanadáig kiváló polonista szakemberek tanítanak az egyetemeken, akik épp olyan rangos művelői, a lengyel nyelvészetnek, filológiának, mint a varsói vagy krakkói professzorok. Hogy az ilyen elmaradás milyen következményekkel jár a tudományos haszon elmaradásán kívül, ahhoz elég végigsétálni valamelyik külföldi főváros, mondjuk Párizs könyvkereskedései előtt, végignézni a könyvkereskedéseket, ahol a finntől a portugálig mindenről található könyvek, monográfiák, irodalomtörténeti művek, de egészen kivételes, ha valami komoly magyar tárgyú szakpublikáció vagy legalábbis magas színvonalú ismeretterjesztő munka akad. Vannak nagy sorozatok, amelyek ilyen-olyan művészettörténeti, művelődéstörténeti, irodalomtörténeti, történeti kérdéseket tárgyalnak, zárt program nélkül. Bármit, ami abba a sorozatba beleillik, örömmel fogadnak. Találkozhatunk ezeknek a sorozatoknak a megjelent harminc-negyven kötetében szerb témával éppúgy, mint svédvel, de magyarral a legritkább esetben. Elsősorban azért nem, mert nincs ott helyben olyan ember, aki abból élne, hogy ilyen műveket ír, aki azzal szerez címet, azzal pályázik jobb állásra, hogy ezeket a könyveket ott elkészíti.

Ezeknek a szakembereknek a képzése tehát elsőrendű feladatunk. Így remélhetjük annak az elérését, hogy a magyar irodalom, művészet, történelem terén a hazai erőkn kívül külföldi erők részvételére is számíthassunk, és hogy mindezek révén a magyar kultúra ismerete és ennek megfelelően a megbecsülése a világ legkülönbözőbb részein erősödjék az eddigiekhez képest.

(Magyartanítás külföldön IV. MM és NEI Bp. 1974. 6–19 p.
és Hagyományok ébresztése Bp. 1976. 40–56 pp.)